

кових пошуків мали би бути зосереджені в площині стабілізації загальноекономічної си-

туації в країні та пошуку адекватної стратегії розвитку в умовах сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрущенко В. Л. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція) : [монографія] / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. – К. : Алерта, 2013. – 384 с.
2. Крисоватий А. І. Теоретичні домінанти і практика реалізації податкової політики в Україні : монографія / А. І. Крисоватий. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 375 с.
3. Маліков В. В. Розробка стратегії податкового планування на підприємстві / В. В. Маліков, О. С. Абрамова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2012. – № 2. – С. 13–17.
4. Синчак В. П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика : монографія / В. П. Синчак. – К. ; Хмельницький : ХУУП, 2008. – 476 с.
5. Березівський П. Модель аграрної економіки пореформеного періоду / П. Березівський // Аграрна економіка. – 2008. – Т. 1, № 1–2. – С. 32–38.
6. Беляєв О. О. Політична економія / О. О. Беляєв, А. С. Бебело. – К. : КНЕУ, 2001. – 328 с.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uk.wikipedia.org/wiki/стратегія.
8. Орлюк О. П. Фінансове право / О. П. Орлюк. – К. : ЮрінкомІнтер, 2003. – 528 с.
9. Тофан І. Особливості податкової політики та напрями її вдосконалення у Львівській області / І. Тофан // Аграрна економіка. – 2013. – Т. 6, № 1–2. – С. 70–74.
10. Ansoff H. I. Strategic management of technology / H. Igor Ansoff // Journal of Business Strategy. – 1987. – Vol. 7, iss. 3. – P. 28–39.
11. Дойль П. Менеджмент: стратегія и тактика / П. Дойль. – СПб. : Питер, 1999.
12. Мескон М. Основи менеджмента : пер. с англ. / Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. – М. : Дело, 1997. – 702 с
13. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analysing Industries and Competitors / M. Porter. – New York, 1980.–422 p.
14. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегий / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М. : Инфра-М, 2000. – 928 с.
15. Мочерний С. Економічна енциклопедія : у 3 т. – Т. 1 / Редкол. : С. Мочерний та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.

JEL H 410

УДК 332+338.439

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОШУКИ В СУЧАСНІЙ ФІЗИЧНІЙ ЕКОНОМІЇ

Р. Наконечний, к. філос. наук, доцент,
А. Копитко, к. і. наук, доцент
Львівський національний аграрний університет

© Р. Наконечний, А. Копитко, 2017

Наконечний Р., Копитко А. До питання про методологічні пошуки в сучасній фізичній економії
Фізична економія на рубежі ХХ–ХХІ століть в умовах глобалізації економіки поступально утверджується як ефективна альтернатива класичній політекономії, бо спрямована на перегляд усталених (споживацьких) поглядів на відносини людини, суспільства і природи в процесі господарської діяльності. Така світоглядна система передбачає розгляд економічної діяльності (індивідуальної та суспільної) в ширшому контексті, пов'язаному зі знанням засад формування та функціонування природного, соціального, інформаційного, культурного і духовного вимірів буття людини і суспільства. Вона визнає дію природних законів як первинних у побудові моделей господарювання. У сучасній фізичній економії сформовано

декілька методологічних підходів (передусім термодинамічний та інфодинамічний) до пояснення та розуміння відносин людини, суспільства та природи, кожен з яких має як свої сильні сторони, так і слабкі позиції, про які варто знати і враховувати при реалізації в соціально-економічній практиці. Завданням авторів статті був аналіз визначальних методологічних аспектів досліджень представників термодинамічної та інфодинамічної моделей фізичної економії, обґрунтування їх взаємодоповняльності, а не суперечливості й навіть несумісності, як це подекуди пропонується в сучасній науці. Розбіжності між двома моделями фізичної економії не є настільки суттєвими, щоб різко протиставляти їх. Адже праця людини, передусім фізична, не може бути продуктивною та енергозберігаючою без використання інформації, інтелекту та знань.

Ключові слова: фізична економія, природні закони, термодинамічний підхід, інфодинамічний підхід, інформація, економіка, господарство, модель, ноосфера, субстанція, інтелект, духовність, мораль, цінності.

Nakonechny R., Kopytko A. On the methodological research in modern physical economy

Physical economy at the turn of XX–XXI centuries, in terms of a globalized economy is progressively being adopted as an effective alternative to classical political economy and aims at revising the established (consumer) views on the relationship of man, society and nature in the course of business. This ideological system involves consideration of economic activities (individual and social) in a broader context, associated with knowledge of the principles of formation and functioning of the natural, social, informational, cultural and spiritual dimensions of human existence and society. It recognizes the effect of natural laws as primary when constructing models of management. In modern physical economy several methodological approaches are formed (above all - thermodynamic and infodynamic) for explanation and understanding of the relationship between men, society and nature, each of which has its strong and weak position, which should be known and considered when implementing in a social economic practice. The aim of this article is to analyze the determinant methodological aspects of research of infodynamic and thermodynamic models' representatives of physical economy, trying to justify their complementarity, not oppositeness or even incompatibility, as it is sometimes suggested in modern science. The differences between the two models of physical economy are not as essential to sharply oppose them. After all, human labor, especially physical, can not be productive and energy efficient, without use of the information, intelligence and knowledge.

Keywords: physical economy, natural laws, thermodynamic approach, infodynamic approach, information, economy, economy model, the noosphere, substance, intelligence, spirituality, morals, values.

Наконечный Р., Копытко А. К вопросу о методологических поисках в современной физической экономике

Физическая экономия на рубеже XX–XXI веков в условиях глобализации экономики последовательно утверждается как эффективная альтернатива классической политэкономии, ибо направлена на пересмотр традиционных (утилитарных) взглядов на отношения человека, общества и природы в процессе хозяйственной деятельности. Данная мировоззренческая система предполагает рассмотрение экономической деятельности (индивидуальной и общественной) в более широком контексте, связанном со знаниями оснований формирования и функционирования природного, социального, информационного, культурного и духовного спектров бытия человека и общества. Она исходит из признания действия природных законов как первичных при построении моделей хозяйствования. В современной физической экономике определено несколько методологических подходов (прежде всего термодинамический и инфодинамический) к объяснению и пониманию отношений человека, общества и природы, каждый из которых имеет как свои сильные стороны, так и слабые позиции, о которых стоит знать и учитывать при реализации в социально-экономической практике. Задачей авторов статьи были анализ определяющих методологических аспектов исследований представителей термодинамической и инфодинамической моделей физической экономики, обоснование их взаимодополняемости, а не противоречивости или даже несовместимости, как это иногда предлагается в современной науке. Различия между двумя моделями физической экономики не настолько существенны, чтоб резко противопоставлять их. Ведь труд человека, прежде всего физический, не может быть продуктивным и сохраняющим энергию без использования информации, интеллекта и знаний.

Ключевые слова: физическая экономия, природные законы, термодинамический подход, инфодинамический подход, информация, экономика, хозяйство, модель, ноосфера, субстанция, интелект, духовность, мораль, ценности.

Постановка проблеми. Фізична економія на рубежі XX–XXI ст. в умовах глобалі-

зації економіки поступально утверджується як ефективна альтернатива класичній політ-

економії, бо спрямована на перегляд усталених (споживацьких) поглядів на відносини людини, суспільства і природи в процесі господарської діяльності. Вона передбачає визнання природних законів як первинних у побудові моделей господарювання на противагу класичній політекономії, котра здебільшого ставила за мету лише економічні критерії і показники як основу для оцінки успішності чи неуспішності економічної діяльності, не враховуючи потреби підтримувати гармонію у відносинах людини, суспільства з природним середовищем та його збереження в стані, придатному для нормальної (природовідповідної) життєдіяльності наступних поколінь, яка б не несла загрози їхньому життю та здоров'ю, сприяючи інтелектуальному та духовному зростанню людини і суспільства. Фізична економія передбачає розгляд економічної діяльності (індивідуальної та суспільної) в ширшому контексті, пов'язаному зі знанням засад формування та функціонування природного, соціального, інформаційного, культурного і духовного вимірів буття. З огляду на це доцільно навести слова М. Руденка: «Чому треба прив'язувати економічну модель суспільства до вчення про Світобудову? Тому, що земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з соціального, а й з космічного. Якщо ж ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд» [14, с. 495]. У сучасній фізичній економії сформувалося декілька методологічних підходів до пояснення та розуміння відносин людини, суспільства та природи, кожен з яких має як свої сильні сторони, так і слабкі позиції, про які варто знати і враховувати для реалізації в соціально-економічній практиці. Наукова проблема полягає в тому, що можливості кожної з моделей фізичної економії – продукт пошуків представників термодинамічного та інфодинамічного підходів у фізичній економії, – важливо розглядати як взаємопов'язані та взаємодоповняльні, що дає змогу цілісно бачити систему відносин «людина-суспільство-інформація-знання-природа», завдяки чому можна досягти сталого розвитку людства та його утвердження як розумної та духовної спільноти, мислячої космічними масштабами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професор Л. Гринів наголошує, що методологія фізичної економії повинна перебу-

вати в постійному розвитку і має ґрунтуватися на напрацюваннях і новітніх досягненнях природничих наук. Цьому питанню присвячені її монографії «Екологічна економіка» (2010), «Фізична економія: нові моделі сталого розвитку» (2016) [5; 7]. Фізична економія, на переконання дослідниці, повинна мати трансдисциплінарний характер, що допоможе їй повніше і цілісніше досліджувати економіку в нерозривному зв'язку з екологічними, соціальними, антропологічними та духовними процесами в житті природи, людини і суспільства. Фізико-економічне моделювання макроекономічної системи як відкритої до природного середовища «враховує параметри фізики простору біосфери» [6, с. 94]. Науковець пропонує звернути увагу на врахування чинника природного капіталу як ендогенного (внутрішнього) чинника соціально-економічних процесів у побудові тих чи інших економічних систем. Ігнорування його призводить до руйнації самої соціо-економічної системи діяльності людини і суспільства, створює реальні загрози існуванню людства в недалекій перспективі. Тільки через адекватну оцінку цінностей ресурсів докільля «можна впливати на прийняття потрібних з екологічної точки зору економічних рішень» [6, с. 99]. Блага природи не варто розглядати як дармові ресурси, а надавати їм відповідну економічну оцінку, враховуючи їх вартісний аспект. У цьому відношенні, на переконання Л. Гринів, доцільно було б застосовувати рентний підхід до оцінки природних ресурсів, котрий враховує значущість дефіцитних природних ресурсів [6, с. 101].

Київський вчений В. Шевчук звертається до проблеми достатності сучасного економічного знання і пропонує водороздільним критерієм між економічними вченнями і теоріями, які є достатніми та недостатніми, вважати їх здатність сприяти розвитку та продовженню життя на Землі. Відповідно «економічні теорії, завдяки яким життя на землі триває, належить приймати як достатні. Натомість економічні теорії, що загрожують його продовженню, слід вважати недостатніми» [17, с. 155]. Звідси висновок дослідниці про те, що компоненту економічного знання, заснованому на природничих основах, тобто вченню фізичної економії, має бути підпорядкована решта економічних знань, зокрема й політекономія. У сукупності фізична економія та політекономія, доповнюючи

одна одну, мають становити цілісну економічну науку – теоретичну економію [17, с. 158]. Науковець накреслює, виходячи з цього, широку програму заходів з реалізації засад фізичної економії [17, с. 159].

Низку своїх праць В. Шевчук присвячує проблематиці сталого розвитку з позицій фізичної економії [18; 16]. Він наголошує на потребі розглядати концепцію сталого розвитку як систему, котра перебуває в постійній динаміці, що дає змогу побачити зміну характеру взаємодії соціально-економічних систем із природним середовищем буття. Первинними та пріоритетними у побудові концепції сталого розвитку мають бути природні параметри, в чому він виявляє солідарність з американським дослідником Г. Дейлі (праця останнього «Поza зростанням. Економічна теорія сталого розвитку») [16, с. 202].

Проблемам формування екологічної світоглядної парадигми як підгрунтя сталого розвитку приділяють увагу дослідниці О. Ходаківська [19] й автори колективної монографії «Концептуальні виміри екологічної свідомості» М. Кисельов, В. Деркач, А. Толстоухов [9].

Заслуговує на увагу цікаве монографічне дослідження В. Горлинського, де всебічно проаналізовано різні аспекти ціннісного спектра проблем безпеки й сталого людського розвитку [4, с. 150, 157].

Автори цієї статті прагнуть синтезувати напрацювання представників різних методологічних підходів фізичної економії, вбачаючи в цьому оптимальний та правильний шлях у вирішенні проблеми теоретичної та практичної значущості вчення фізичної економії, яка б враховувала природні, соціальні, духовні, пізнавальні та інформаційні процеси як невід’ємні підрозділи складної і багаторівневої системи відносин людини, суспільства і природи.

Постановка завдання. Нашим завданням було представлення найвагоміших результатів новітніх методологічних пошуків представників термодинамічної та інфодинамічної моделей фізичної економії й постановка питання про їх взаємодоповняльність як складових єдиної системи «людина – суспільство – інформація – знання – природа», завдяки чому можна досягти реальної гармонії у відносинах між ними, що не завжди зустрічає розуміння у дослідників, які акцентують увагу або на пріоритетах природних, або ж ан-

тропологічних і соціальних чинників у цій системі.

Методика дослідження та матеріали. У дослідженні застосовано порівняльний та структурно-функціональний методи дослідження. Порівняльний метод використано з метою порівняння однотипних проблем та шляхів їх вирішення, що дало змогу побачити специфіку пошуків дослідників, котрі працюють в межах тієї чи іншої моделі. Використання структурно-функціонального методу допомагає окреслити структурні компоненти в системі пошуків тієї чи іншої моделі та їх функціональну інтерпретацію. У такий спосіб виявилось, що інфодинамічна модель дає змогу звернути більшу увагу на соціальні і духовні моменти в соціально-економічній діяльності людини та суспільства, ніж термодинамічна модель, яка визнає пріоритет за природними чинниками. Звідси обидві моделі, доповнюючи одна одну, дають змогу говорити про необхідність врахування не лише природної і вужче біологічної, а й інформаційної, соціальної та духовної складових для пояснення взаємодії людини, суспільства та природи в процесі економічної діяльності. Надання переваг лише одній зі сторін призводить до однобічності й спотворень у розумінні складної системи взаємодій між людиною і природою.

У процесі нашого наукового пошуку опрацьовано новітні вітчизняні дослідження з проблем фізичної економії і сталого розвитку людства, зокрема праці Л. Гринів та Ю. Канігіна, де цілісно представлено позиції представників термодинамічної та інфодинамічної моделей, окреслені їм відповідні методологічні засади та методіку пошуків. Відзначимо також колективні монографії та збірники статей і матеріалів, які побачили світ за останні десять років, де комплексно розглянуто проблеми і завдання фізичної економії як альтернативи політекономії в поясненні сутності й механізмів економічної діяльності. У них відображено досвід теоретичних і практичних пошуків вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі фізичної економії. Зокрема, варто відзначити колективну монографію «Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання» (2013), де вітчизняні дослідники з питань фізичної економії аналізують філософські, економічні, фізичні, екологічні, біологічні, соціальні, кібернетичні, футурологічні аспек-

ти розвитку теорії й практики фізичної економії.

Виклад основного матеріалу. Вчення фізичної економії в сучасних умовах набуває актуальності як таке, що спонукає людину кардинально змінити розуміння себе, суспільства та природи, від споживацького та егоїстичного ставлення перейти до пошуку механізмів гармонійного співжиття на засадах розуму та знання законів розвитку природи і суспільства. Домінуюче в попередні три століття вчення класичної політекономії утверджувало ідею панування людини над природою, закріплювало за людиною статус провідної складової серед продуктивних сил, але водночас позбавляло самоцінності як її, так і природу, перетворюючи їх на субстрати економічних процесів, які можна до безмежності експлуатувати. У підсумку ми отримали у ХХ ст. коло серйозних проблем загальносвітового значення, відомих під назвою глобальних, а в недалекій перспективі взагалі можемо як вид зникнути з лиця планети Земля, перетворивши її на мертву пустелю. Тому фізична економія є вченням, яке дієве не лише для вирішення нагальних економічних чи інженерних питань, а й як таке, що може стати основою для нової світоглядної парадигми людства загалом та економічної науки й діяльності зокрема. Дослідниця Л. Гринів підкреслює, що сучасна економічна наука «повинна враховувати закони існування Всесвіту і зупинити розвиток ентропійної, життеруйнуючої моделі світової економіки» [6, с. 93]. Згідно з її баченням життєво необхідним є моделювання ймовірних механізмів забезпечення та узгодження зворотного впливу економічної діяльності людей на природу в координатах кожної екологічної системи. Ізольований розгляд законів функціонування економіки на мікро- і макрорівнях у відриві від законів природи не дає змоги досягти «стійкого збалансування між природничими і соціоекономічними процесами» [6, с. 96].

Професор І. Костирко небезпідставно наголошує на потребі в розробці нової методологічної основи аналізу суспільно-економічних процесів, якою, власне, й виступає в сучасних умовах фізична економія, яка аналізує їх у контексті законів розвитку Всесвіту і врахування дії позаекономічних чинників [10, с. 94]. Відсутність, на його переконання, розроблених критеріїв вимірювання економіко-енергетичних параметрів праці та її ре-

зультатів у їх взаємозв'язку з такими основоположними економічними категоріями, як товар і вартість, є суттєвою перешкодою для створення відповідних метрологічних систем та побудови конкретних методик реалізації теоретичних положень фізичної економії [10, с. 95].

У процесі формування вчення фізичної економії в її лоні склалися дві основні моделі – термодинамічна та інфодинамічна. Перша виникла в ХІХ ст., в умовах, коли були відкриті фізичні закони термодинаміки. Її представники людину почали розглядати як термодинамічну машину, котра спроможна завдяки власним енергетичним ресурсам створювати додаткову енергію свого прогресу, що не є властиво іншим об'єктам природи. Провідну роль у становленні цієї моделі виконали вітчизняні мислителі С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко.

Можна погодитися з представниками цієї моделі про необхідність зменшення впливу протиприродних чинників у життєдіяльності людини, які сприяють розсіюванню енергії, дарованої нам природою (надмірна бюрократизація державного апарату, потужний розвиток спекулятивного капіталу, війни і соціальні катаклізми, нагромадження розкоші, непродуктивне споживання), що є виявом не лише розсіювання, а й відвертих крадіжок енергії. Так, С. Подолинський окреслював працю як фундаментальну характеристику людини, розуміючи під нею «споживання механічної і психічної роботи, нагромадженої в організмі, що має результатом збільшення кількості перетворюваної енергії на земній поверхні» [13, с. 229]. Лише та праця, котра має конструюючий, продукуючий характер, сприяє збереженню та нагромадженню енергії природних сил, передусім Сонця. Внаслідок цього у людини «з'явилися перше необхідне для неї дозвілля і запас сил, що й були вжиті нею на працю, корисну ще безпосередніше» [13, с. 235].

Очевидним недоліком такого варіанта фізичної економії є зведення людини, навіть з її інтелектом, до статусу лише однієї, хоча й потужної (за висловом В. Вернадського, геологічної сили) та органічної складової світу природи, відводячи її соціальну та духовну сторону на задній план. З цього вчення випливало, що люди інтелектуальної праці (науковці, управлінці, митці) просто-напросто належать до безплідного класу, який перед-

усім сприяє розпорошенню енергії прогресу людства. Знову на перший план виходила, за фактом, людина фізичної праці (представники продукуючого класу), хоча й озброєна якісно новими знаннями. Постає питання: «А хто ж продукує ці знання і надає їх у розпорядження широкому загалу?». На це представники зазначеної моделі фізичної економії чіткої відповіді не дали.

Незважаючи на вказані негативні моменти, позитивні сторони розглянутої моделі сьогодні знаходять не лише теоретичне обґрунтування, а й практичне втілення в різних сферах народного господарства. Вчені і практики обмінюються досвідом на всеукраїнських та міжнародних форумах і семінарах. Зокрема, варто відзначити результати роботи Міжнародного семінару «Практичне природне землеробство: якість продукції, ефективність, перспективи» [11].

У добу розвитку інформаційних технологій у другій половині ХХ ст. різко зростає розуміння ролі знань та інформації в життєдіяльності людства. Не оминув цей процес і вчення фізичної економії. Про це свідчать пошуки як вітчизняних дослідників (С. Кримський, Б. Панасюк, Ю. Канигін, В. Кушерець, В. Письмак, І. Костирко, Л. Гринів та ін.), так і зарубіжних (Л. Ларуш, Г. Одум, М. Шлессер). Така модель розглядає Всесвіт та людину як потужні і водночас динамічні, перебуваючі у розвитку та взаємозв'язку, інформаційні системи. Біля її витоків, як справедливо вважають, був український мислитель і вчений В. Вернадський – творець вчення про сферу розуму (ноосферу) [2]. Він писав у праці «Геохімія» (1924): «Розум – природне, космічне явище. Він існує у вигляді земної оболонки» [3, с. 424]. У праці «Автотрофність людства» В. Вернадський чітко окреслює розум людини як геологічну силу, спроможну змінити все, що оточує людину, задля її біологічного (тілесного) і суспільного життя [1, с. 124]. Професор Б. Панасюк наголошує на існуванні інформаційної системи Всесвіту, під якою розуміє космічний зв'язок, здійснюваний через інформаційне поле, яке знаходиться в міжпланетному середовищі. Учення підкреслює, що «під інформаційною системою Всесвіту слід розуміти інформацію, яку одержує вся жива і нежива природа, тваринний і рослинний світ планети Земля, подібне стосується й інших планет, як через явну практику самої природи, так і че-

рез невидимий ефір, у якому знаходиться все суще» [12, с. 289–290]. Дослідниця Л. Гринів веде мову про «плівку життя» як першооснову економіки сталого розвитку [7, с. 79].

Оригінальну концепцію в рамках інфодинамічної моделі фізичної економії запропонував вітчизняний вчений Ю. Канигін. Вона ґрунтується на тому, що людина не лише сприймає інформацію від Всесвіту й Творця-Бога, а й продукує сама специфічну її форму – знання за допомогою божественного дару – інтелекту. На переконання науковця, ігнорування в класичній політекономії цього чинника або ж його недооцінка представниками термодинамічної моделі фізичної економії призводять до суттєвих спотворень у розумінні місця людини у Всесвіті. Інфодинамічна й термодинамічна моделі не конкуренти, а дві органічні, взаємодоповняльні складові єдиного цілого – вчення фізичної економії. Фізична і розумова праця людини є повноцінними тільки у взаємозв'язку та доповняльності. Завдяки цьому людина й спроможна вибудувати сферу розуму як космічну оболонку. Про це дослідник пише у своїй праці «Фізична економія як альтернатива політекономії. Енергія прогресу» [8, с. 77].

Тут, натомість, хотілося б наголосити на утвердженні принципу єдності віри і розуму як шляху до Творця та його творіння – природи. «Віра і розум – два крила людського духу» – наголошував постійно папа Іван Павло II (Кароль Войтила). Важливою є не тільки суть самого вчення, а й усвідомлення людиною відповідальності перед собою, людством, природою, Богом за свої слова чи дії при його реалізації. Адже людина – істота вільна, а, отже, творча, здатна як до правильних, так і помилкових кроків. Картати людей не так треба за допущені помилки, як за відсутність бажання їх подолати. Тільки в єдності та відповідності слова (інформації, знання) і дії морально-етичній зрілості людини можлива успішна реалізація засад фізичної економії в усіх сферах життєдіяльності. Тому дослідники вважають, що вагомою складовою інтелектуального та духовно-морального зростання фахівців-економістів є проблема зміни парадигми їхньої освіти. Дослідники небезпідставно зазначають, що сучасні парадигми освіти нерідко є ворожі або байдужі до проблеми утвердження принципу життя. Передусім вони спрямовані на утвердження

панування людини над природою та набуття за допомогою отриманих знань можливості якомога ширше використовувати природні ресурси на власну користь. Тому у своїй основі така економічна освіта не є гуманістичною. За образним висловом В. Шевчука, вона забезпечує підготовку «катів власних нащадків» [16, с. 169]. Важливо спрямувати зусилля на виховання економістів з гуманістичним світоглядом, котрі використовуватимуть закони природи не на шкоду людині, а на зростання її потенціалу та гармонійного співжиття з природним і соціальним середовищем. Дослідник конкретизує це завдання економічної освіти: «Йдеться насамперед про оволодіння знаннями фундаментальних природничих засад господарювання. Це також відкриває можливості отримання онтологічно достовірних знань про господарське буття» [16, с. 170].

Розбіжності між двома моделями фізичної економії не є настільки суттєвими, щоб різко протиставляти їх. Адже праця людини, насамперед фізична, не може бути продуктивною та енергозберігаючою без використання інтелекту та знань. Про це ще в XIX ст. писав творець вчення фізичної економії С. Подолінський, аналізуючи продуктивні і непродуктивні види діяльності первісних суспільств. Саме перехід від рибальства і мисливства до продукуючих видів діяльності (землеробство, скотарство, будівництво поселень, виготовлення знарядь праці і зброї), на його переконання, і символізує той доленосний рубіж у появі в людства соціальності та культури, його здатності зберігати та збільшувати природні енергетичні ресурси [13, с. 232]. Не можна повною мірою погодитися з Ю. Канигіним про те, що представники термодинамічної моделі не помічали ролі інтелектуальної праці, хоча й не виробляючи безпосереднього матеріального продукту, в зростанні енергетичного потенціалу. Наведемо хоча б приклад з відомої праці С. Подолінського «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» про вчителя елементарної школи, який займався лише викладанням арифметики, а не написанням та друкуванням праць. Селяни, навчені елементарним азам арифметики, набагато менше піддаються обманам з боку окремих чиновників та підприємців [13, с. 263]. Подібні моменти ми знаходимо також у працях В. Вернадського та М. Руденка [2, с.19, 40; 15, с. 423–424].

Отже, основна розбіжність між двома моделями фізичної економії полягає радше в кращій розробленості та визнанні пріоритетності певного компонента: для термодинамічної – енергії природи та праці людини, для інфодинамічної – інтелектуального та інформаційного виміру діяльності людини. Але як перша, так і друга пропонують якісно нову альтернативу традиційному споживацькому ставленню до природи та її багатств і, головне, переосмислення місця людини в системі світобудови, де людина не протиставляється природі, а виступає її специфічним проявом, спроможна посилювати дію природних законів на власну користь і водночас осмислювати відповідальність за результати своєї праці як перед Богом, так і наступними поколіннями.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Аналіз базових ідей термодинамічної та інфодинамічної моделей фізичної економії дає підстави для кількох суттєвих висновків: 1) обидві моделі взаємно доповнюють, а не протиставляються одна одній; 2) вчення обох моделей дає змогу говорити про існування системи Людина-Суспільство-Природа, в якій енергія природи і праці людини, її інформаційні та інтелектуальні ресурси є органічними компонентами єдиного процесу творення ноосфери (сфери праці, заснованої на засадах науки і розуму, духовності); 3) реальною є загроза у багатьох послідовників фізичної економії редукувати її напрацювання лише до царини економіки чи техніки, використовуючи її як суто емпіричний, утилітарний інструмент; 4) варто вчення фізичної економії розглядати як світоглядну парадигму, яка стосується всіх аспектів життя людини і суспільства, їхніх відносин із природою та Всесвітом, тобто містить як науковий, економічний, технологічний, так і етико-моральний, філософський, релігійний, освітній, соціально-політичний аспекти; 5) актуалізується пошук конкретних механізмів практичної реалізації принципів фізичної економії в різних сферах життєдіяльності людини і суспільства, зокрема, завдяки досягненням кібернетики та інформаційних систем; 6) треба пам'ятати, що в будь-якому вченні, в тому числі й фізичної економії, є постійно загрози абсолютизації певних чинників, натомість важливо здійснювати їх аналіз як системи, де важливими є всі моменти: природні, соціальні, науково-

освітні, релігійні, природоохоронні, інформаційні, інтелектуальні.

У найближчій перспективі автори статті вивчатимуть проблеми використання напрацьованих фізичної економії в системі вищої освіти, звернувши увагу на методику і фор-

ми їх представлення в навчально-виховному процесі, від яких залежить значною мірою підготовка фахівців, зокрема економічних спеціальностей, з новими світоглядними та методологічними підходами до вирішення актуальних питань господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Вернадський В. І. Автотрофність людства / В. І. Вернадський // *Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського* : Т. 4. Геохімія живої речовини. Кн. 1. – К. : НАН України, 2012. – С. 115–129.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский // *Размышления натуралиста* : в 2 кн. / АН СССР. Ин-т истории естествознания и техники ; сост.: М. С. Бастракова, В. С. Неаполитанская, Н. В. Филиппова. – М. : Наука, 1977. – Кн. 2. – 191 с.
3. Вернадский В. И. Труды по философии естествознания / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 2000. – 504 с.
4. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія / В. В. Горлинський. – К. : ПАРАПАН, 2011. – 378 с.
5. Гринів Л. С. Екологічна економіка : монографія / Л. С. Гринів. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 358 с.
6. Гринів Л. С. Теоретичний вимір фізичної економії: моделі збалансованого розвитку природогосподарських систем / Л. С. Гринів // *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання* : колективна монографія / за ред. Ю. О. Лупенка, В. М. Жука, В. О. Шевчука та О. В. Ходаківської. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2013. – С. 93–153.
7. Гринів Л. С. Фізична економія: нові моделі сталого розвитку : монографія / Л. С. Гринів. – Львів : Ліга-прес, 2016. – 424 с.
8. Каныгин Ю. М. Физическая экономия как альтернатива политэкономии. Энергия прогресса / Ю. М. Каныгин. – К. : Арий, 2016. – 272 с.
9. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія / [М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 312 с.
10. Костирко І. Енергія, праця та економічна маса у світлі теорії фізичної економії / І. Костирко // *Аграрна економіка*. – 2009. – Т. 2, № 3–4. – С. 94–97.
11. Матеріали Міжнародного семінару «Практичне природне землеробство: якість продукції, ефективність, перспективи». – Мелітополь : Люкс, 2013. – 329 с.
12. Панасюк Б. Я. Інформаційна система всесвіту і людина / Б. Я. Панасюк // *Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України* : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8–10 квіт. 2009 р., м. Київ. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 286–299.
13. Подолінський С. А. Праця людини і її відношення до розподілу енергії / С. А. Подолінський // *Вибрані твори* / [упоряд., передмова і прим. Л. Я. Корнійчук]. – К. : КНЕУ, 2000. – С. 203–283.
14. Руденко М. Д. На шляху до світової Монади / М. Д. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема*. – К. : Журналіст України, 2008. – С. 493–498.
15. Руденко М. Шлях до хаосу / Микола Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема*. – К. : Журналіст України, 2008. – С. 377–424.
16. Шевчук В. О. Бачення проблематики сталого розвитку з позицій фізичної економії / В. О. Шевчук // *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання* : колективна монографія / за ред. Ю. О. Лупенка, В. М. Жука, В. О. Шевчука та О. В. Ходаківської. – К. : Інститут аграрної економіки, 2013. – С. 193–204.
17. Шевчук В. О. Сучасне економічне знання: проблеми набуття достатності на засадах фізичної економії / В. О. Шевчук // *Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання* : колективна монографія / за ред. Ю. О. Лупенка, В. М. Жука, В. О. Шевчука та О. В. Ходаківської. – К. : Інститут аграрної економіки, 2013. – С. 154–170.

18. Шевчук В. О. Фізико-економічне мислення як атрибут сталості господарювання / В. О. Шевчук // Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / за ред. О. І. Павлова. – Одеса : Астропринт, 2012. – С. 35–50.

19. Ходаківська О. В. Екологічна парадигма – основа розвитку господарських систем / О. В. Ходаківська // Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання : колективна монографія / за ред. Ю. П. Лупенка. – К. : Інститут аграрної економіки, 2013. – С. 226–229.

JEL D 210

УДК 338.532.42

ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАЛЬНОНАУКОВИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. Петришин, к. е. н., доцент
Львівський національний аграрний університет

© Л. Петришин, 2017

Петришин Л. Використання загальнонаукових методів у дослідженні економічної поведінки сільськогосподарських підприємств

Розглянуто проблему використання загальнонаукових методів у процесі дослідження економічної поведінки сільськогосподарських підприємств. Вказано на специфіку використання методів залежно від типів підходів до проведення наукових досліджень. Наголошено на необхідності використання діалектико-матеріалістичного підходу для вивчення економічної поведінки сільськогосподарських підприємств.

Підкреслена необхідність розробки логічного та робочого планів дослідження як основної складової його загальної концепції. При цьому дослідник повинен дотримуватися таких принципів проведення дослідження, як принцип «бритви Оккама», поєднання інтуїції та логіки, точності та ясності.

Із-поміж загальнонаукових методів досліджень у процесі вивчення економічної поведінки сільськогосподарських підприємств слід використовувати такі методи, як аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання, ідеалізація, порівняння, метод аналогії, сходження від конкретного до абстрактного. Метод аналізу й синтезу застосовують для поділу статистичної сукупності сільськогосподарських підприємств на окремі типові групи з тим, щоб на основі виявлення особливостей економічних відносин всередині цих груп визначити загальні тенденції й закономірності, характерні для економічної поведінки усіх підприємств. Метод індукції й дедукції застосовують, зокрема, для узагальнення теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних учених до сутності економічної поведінки сільськогосподарських підприємств. Завдяки методу аналогії вдається поширити знання про окремі підприємства на всю їх сукупність. Так само у статті наведено конкретні приклади застосування інших загальнонаукових методів досліджень.

Ключові слова: економічна поведінка, сільськогосподарське підприємство, метод, дослідження, аналіз і синтез.

Petryshyn L. Application of general scientific methods in the study of economic behavior of agricultural enterprises

The article reveals the issue of application of general scientific methods in the process of studying of economic behavior of agricultural enterprises. The author points specific character of the methods application, depending on types of approaches to scientific researches. The work stresses necessity to use dialectic and materialistic approach to study of economic behavior of agricultural enterprises.

It is proposed to develop logic and working plans of a research as a main element of its general concept. A researcher should also keep to such principles of researching as the Occam's razor principle, combination of intuition and logics, principles of accuracy and clarity.

Among the general scientific methods of researches, in the process of studying of economic behavior of agricultural enterprises one should apply such methods as analysis and synthesis, induction and deduction, modeling, idealization, comparison, analogy method, ascent from a concrete to an abstract one. Method of analysis and synthesis is used for division of statistical total of agricultural enterprises into separate typical groups to define